

5

درت زده و مینا

این سخن عشق است فی انشاء علیست

کلی خزان دانه از این اشعاریه

آشکار

مُرتب

قاضي علي اکبر درازي

دفعه پهرين — جنوري ۱۹۶۳ء — جلد هڪ هزار

دفعه دوم — آگست ۱۹۶۵ء — ۲۵۰

— هديه ۱ — پنه روپيه

حق واسطاقام

بجاري پرنسپل

درد بیان درد وارشاد پیر مرشد

۱. باز آدام بغیال دیگر کردیم بیان بحال دیگر
۲. گزده درد در تو آید فسر یا با آسمان بر آید
۳. بهیسات که بیخبر شدی و غم درد بگیرد غمش شو
۴. جز درد و گری نباشد شاه است دیگر شهی نباشد
۵. این درد ساندت حُدا را در لحظه نمایندت حُدا را
۶. این درد بود همه سعادت این درد شده همه هدایت
۷. این درد قطع کند منازل شد درد و جهان عشق نازل
۸. کم میکنند او غرور شاهی چه چیت و چه تحت و چه مباہی
۹. درد برانشد میسر بهیسات که مانده مقصر
۱۰. اگر گشت بتو شود کرامات جز درد بحال تست بهیسات
۱۱. سر مطلب درد یار باشد بی درد همیشه خوار باشد

دربیان درد وار شاد پیر مُرشد رُسندی ترجمہ

۱- وري دل ۾ پيو خيال پيدا ٿيو - جذمنڪري وري پيو احوال پيش ڪيان ٿو
 ۲- جيڪڏهن درد درد توکي رسي ٿو - ته آسان ٿاين دانئون ڪري ٿو
 ۳- افسوس تنهنجي حال تي چو توکي ان جي شان جي خبر نه آهي - درد جو غم ڇو
 ڪري ۽ انهي غم ۾ رلا -

۴- درد کان سواءِ پيو ڪو رستو ئي ڪونهي - ديو شالا آهي پير ڪو شالا ڪو
 ۵- اهو درد توکي خدا وٽ پهچائيندو ۽ ڇهه جيتوڻي توکي خدا ڏيکاري ٿو
 ۶- اهو درد نڪت بختي جي نشاني آهي - انهي درد ۾ سڀ هدايت سمجها ٿي
 ۷- درد سڀ منزلون طي ڪري ٿو - تنهنجي جهان ۾ عشق عطا ڪري ٿو
 ۸- هو بادشاهي غرور کي گهٽائي ٿو ۽ تاج ۽ تخت جي غرور کي هٽائي ٿو
 ۹- جيڪڏهن توکي درد حاصل نه ٿي ته تهنهن افسوس جي ڪا به آهي ۽ تنهنجو قصور آهي
 ۱۰- جيڪڏهن توکي ڪشف ۽ ڪرامت نصيب ٿي ته تهنهن درد ڏانءِ سواءِ تنهنجي
 حالت تي افسوس آهي

۱۱- مطلب ته درد خدا اڀار آهي - بي درد هميشه خوار آهي

۱۳. یلبدوز به پیر خود رسیدم جز در روز قضا شنیدم
۱۴. هم مجلسیان شده گریه زار هر خاص و عام بود غبار
۱۵. خود شد لطف آن چشم پر آب ترکشت زمین بهمان به سیلاب
۱۶. آن پیر به بخودی رسیده تیغی ز میان دل کشید
۱۷. بر هر کس چشم جادوی زد دیوانه شده ز حد بجید
۱۸. آن چشم که بود خنجر عشق دانیم که بود خنجر عشق
۱۹. از درد می کشید آهی از آه هسی نمود رای
۲۰. در راه عشق می نموده دل خاص و عام را روده
۲۱. کن قبر تو آشکار شد در نه که قیامت ست پیدا
۲۲. این جان که می شود خرابم در سوز و گداز من کبایم
۲۳. نگاه که بمن نگاه کردی پر درد می شدم بدردی
۲۴. هر کس که بر منظر سیفاد افتاد بخاک پانه استاد
۲۵. سر مورد که در دمای عشق بر عاشق هست سایه عشق
۲۶. بیدر و مباش گر تو مردی دردی نه تراست دان که دردی

۱۳. هڪڙي نهن مان پنهنجي مرشد جي حضور ۾ ويٺا. اتي درد کان سواءِ ٻيو ڪو
شعر نه ٻڌو.

۱۴. هڪڙي ڇوڪري جو پيل ماڻهو زار زار ٿي رڙا سڀني ڏينهن ۾ عام خدار ۾ ڪيو.
ڪارڻ هن پاڻ آه ٿي ڪهڙي ۽ سڌو ٻين اکين مان ٿاڙي وڃيا. جنهن جي سيلاب سان
زمين آلي ٿي ٿاڙي.

۱۵. منهنجو مرشد بيخودي جي حالت ۾ چيو. هن دل جي ميان مان ٿاڙ ڇڏي ٿي ڪهڙي
۱۶. هر ڪنهن شخص کي هن درد ڀريل اکين سان ٿي ڏٺو. جنهن ڪري هو بچندو ديوانو
ٿي ويا هئا.

۱۷. اُهي اکيون عشق جو خبر هيون. ائين ٿي معلوم ٿيو ته اهي عشق جو ظهور و هيون.
۱۸. درد کان جڏهن آه ٿي ڪهڙي ته انهي آه سان هن سڀني کي راه ٿي ڏيکاري.

۱۹. اها عشق جي آه هئي جنهن ڪري عام ۽ خاص جي دل کينچي ٿي رهي.

۲۰. اي عاشق آشڪار صبر ڪر. نت قيامت پيدا ٿي پوندي (سبحان الله)

۲۱. هي منهنجي جان ويران ۽ آج ٿي هئي ڳارائي ۽ سوز کان منهنجي دل ڪٽي
ٿي ٿي.

۲۲. ڪنهن وقت هن مون ڏانهن نگاهه ڪئي. ته مان درد سان ڀرپور ٿي ويٺا.

۲۳. هڪڙي آهي معصوم اندر سيلاني جو نيف ۽ هڪڙي آهي پيڪنهن جي دغا جو اشارو (مرتب)

۲۴. جنهن به شخص تي هن نگاهه ٿي ڪئي ته منجهان ڀرپور ٿي رها ۽ ڪوڪري ٿي پيو.

۲۵. فرمايائين ته اهو درد عشق جو سينگار آهي. عاشق تي عشق جو پاڻو هوندو آهي.

۲۶. هڪڙي هن تون مرد آهين ٿي درد ٿي. جيڪڏهن توي ڏوڏاهي ته تون مرد آهين.

۲۶. آن کار بطون از و حوال است   و انم که خدا و هم رسول است
۲۷. بد مد خبست ز راز مولی   در برد جهان شوی تو اولی
۲۸. در اول و آخرین بود او   بیند و شنود هم غن گو
۲۹. کس نیست دگر بحسرتی اینجا   بر ارض و سما و هم درخیا
۳۰. آن روز که چشم پر دیدم   در عسریه گهی ندیدم
۳۱. آن دیده نسیف ما چو دیده   پس درد بجان و دل رسیده
۳۲. چشم که ز دیده او ترساک   چشش بزین دگر بر افلاک
۳۳. حالت بروی چو غلبه میکرد   رخسرخ شدی گهی رخ زرد
۳۴. از در و بسی بیجان بخودی   پر در و بیان عیان بگری
۳۵. بسیار عرق برو می شد   هم لغره بخشش تو می زد
۳۶. از دیده مدام اشک باطن   هم مجلس مست جمعه یاران
۳۷. یاران همه ز جنبستی   شد تو به کنان ز خود پرستی
۳۸. بادد کسی که می رسیده   بحتاج بسی با و کشیده
۳۹. در بر خود او می نشاندند   بر پای برائے او ستاندند

۶۶۔ اِيهرا اندر وارو مڪم درد کان حاصل ٿئي ٿو۔ مان پنهنجو ته اهو خدا ۽ رسول آهي

۶۷۔ درد الله جي راز جي خبر ڏئي ٿو۔ پنهنجي جهان ۾ هور ٿيو وڌائي ٿو۔

۶۸۔ اول ۽ آخر اهو ئي آهي۔ دوست ڏاڍا ٿيندا ٿا ۽ گناهه ٿيندا ٿا اهو آهي۔

۶۹۔ زمين ۽ آسمان ۽ هر هنڌ هر جاءِ۔ حق کان سواءِ ٻيو ڪو ڪونهي۔

۷۰۔ انهيءَ ڏينهن مان پنهنجي مرشد جون اکيون ڏٺيون۔ ساري عمر ۾ وري

اهڙيون نه ڏٺيون۔

۷۱۔ اهي فيض واريون اکيون جڏهن مان ڏٺيون ته منهنجي دل ۽ جان ۾ درد سماجي ويو۔

۷۲۔ منهنجون اکيون هنن ڏسڻ سان ڏڪي ويون۔ سندس هڪ اک زمين تي ته

ٻي آسمان تي هئي

۷۳۔ حال جڏهن هن تي غلبه ٿي ڪيو ته سندس منهن ڪڏهن ڪاٺ هون ته ڪڏهن پيالو

ٿي ٿي ويو۔

۷۴۔ درد جو هن گهڻو بيان ٿي ڪيو ۽ درد پريو حال ظاهر ٿي ڪيو۔

۷۵۔ سندس منهن مان گهڻو پيسينو ٿي ويو۔ ۽ هن جوش منجهان نڪرو ٿي هنيو۔

۷۶۔ سندس اکين مان هميشه آب جاري هوندو هو۔ محفل وارا هميشه مست ۽ فخور

هوند اهو۔

۷۷۔ سڀئي محفل وارا مستي ۽ جذب ۾ هوند اهو۔ خود پرستي کان توبه ڪندا هئا۔

۷۸۔ درد وارو جيڪو ڪو آيو ٿي ته هن کي ته حقيق پاڻ ڏانهن ڇڪيائون ٿي۔

۷۹۔ انهيءَ کي تحت تي پاڻ سان گڏ ويهاريائون ٿي ۽ انهيءَ لاءِ اُتي بيٺا ٿي

- ۴۰۔ اور از بس آردنی دار
می کردش بپرستش شار
- ۴۱۔ بی درد اگر کسی بیامد
میگفت همی مرا نشاید
- ۴۲۔ پند در به محکم خوش تر
بیدر و راست در درم
- ۴۳۔ آن در به محکم بیاد
بیدر به محکم بیاد
- ۴۴۔ آن وقت که گهی یاد کردم
فی زنده بک ایچو مردم
- ۴۵۔ گاهی که مرا چون یاد آید
در غم دل و جان نهاد آید
- ۴۶۔ می آمد در میان جماعت
می برد دل همه بشارت
- ۴۷۔ از در چون آه می کشیدی
در محنت به لامکان رسیدی
- ۴۸۔ هر کس بفسان گریه زار
بیمهات کشنده فی بگفتار
- ۴۹۔ آن دم همه در فغان و شراب
از جان و تن می شدند آزاد
- ۵۰۔ گر چشم سو کسی نگذرد
اورا بهوائے هو برنده
- ۵۱۔ در دیده او نه چشم دیگر
بهرم نشدی با منظر
- ۵۲۔ آن دیده مست همچو شیران
بینده ای شدند حیران
- ۵۳۔ در پی دلش چون موج درج
اوفین دهنده قوج در فوج

۴۰. انهيءَ کي ڪافي عزت ڏنائون ٿي پر انهيءَ جي گهڻي دل جوئي ڪيائون ٿي.
۴۱. بي درد جيڪڏهن ايندو هوندو فرمائيندا هئا ته هيءُ مون کي نٿو سڀيا هي.
۴۲. اسان جي محفل ۾ درد وارو چڱو لڳي ٿو. بي درد اسان کي مٿي هوسور لڳي ٿو.
۴۳. درد وارو اسان جي محفل ۾ پلي اچي. بي درد اسان جي محفل ۾ شل نه اچي.
۴۴. اهو وقت جڏهن ياد اچي ٿو ته جڙو نه بلڪ پاڻ کي مٿل سمجهان ٿو.
۴۵. جڏهن جو هو مون کي ياد اچي ٿو ته دل ۾ جان ۾ غم جي نشاني ظاهر ٿئي ٿي.
۴۶. جيڪوبه انهيءَ مجلس ۾ ايندو هو سو پنهنجي دل ڦرائي ويندو هو.
۴۷. درد مان جڏهن آه ٿي ڪيڏيائون ته هڪ لمحي ۾ لامڪان ٿي پها ٿي.
۴۸. هر هڪ رفيق آه ڪڍي رنو ٿي. هر هڪ کي افسوس هو ۽ هن کان ڪجهه گفتگو نڪري نٿي سگهيو.

۴۹. انهيءَ وقت سڀئي آه ۽ زاري ۾ پيا ٿي. جان ۽ تن کان آزاد ٿيا ٿي.

۵۰. جنهن ڏانهن نظري ٿي ٿيڙا يا ٿون ته هن کي هو هوان کان ڪڍي ٿي ڇڏيائون.
۵۱. هن جي نظري ٿي ٿي ڪانه هئي. پوءِ تون هن سان هڪ چونه ٿو ٿين ته هن جو منظر ڏسڻ.

۵۲. اهي اڪيون شينهن وانگر مست هيون. دوست ڌڻن جي ڀڃي ويا.
۵۳. هن دل جو دور يا لهرون ٿي لهرون هڻي رهيو هو. پر بي شمار فيض عطا ٿي ڪيو.

۵۴. فرمود مرا. روز دیگر
اول تو ز خوشتن به بگذر
۵۵. اگر از خود مکنی شوابی
آن بر تو همی شود حجابی
۵۶. محبوب همی کند ثوابت
آن بلکه ثواب شد عذابت
۵۷. هر کس که نماز می گذارد
او جای ملامتی ندارد
۵۸. بی فکر نماز را بخوانی
آن وقت مگر خود ندانی
۵۹. بی خود شدن و نماز خواندن
با خود شدن و بغیر ماندن
۶۰. آن کیست که راست بخواند
و آن کیست مرا که می نشاند
۶۱. آن کیست که در رکوع آرد
و آن کیست که در خضوع آرد
۶۲. خود را بمیان فی شماری
ز نهار تو خوشتن نیاری
۶۳. هرگز تو نتوانی مگر خدا هست
یک دم از تو دوری جدا هست
۶۴. من و ما همین از و بدانی
ز نهار تو در میان نمایی
۶۵. گاهی بسجود در نماز است
که ناز گهی درین نیاز است
۶۶. با خود نشوی به بخودی باش
تا سر خدا بتو شود فاش
۶۷. که دانه سبجه می شمارد
گاه از زنا سر بر آرد

۵۴۔ بي ٿو ڏينهن مون کي فرمايائون ته پهريون تون پاڻ کي هٺاڪر.

۵۵۔ جيڪڏهن تون پاڻ کي وڇيراڻي ٿو ٻوڏ جو ڪم به ڪندي. اهو تنهنجي لاءِ

وڏو حجاب ثابت ٿيندو.

۵۶۔ تنهنجو اهو ثواب توکي حجاب ۾ رکندو ۽ اهو ثواب تنهنجي لاءِ عذاب ٿيندو.

۵۷۔ جو شخص نماز ادا ڪري ٿو ته ان تي ڪاملاعت نٿي اچي.

۵۸۔ بي خيالي سان نماز نه پڙه. مگر انهي وقت جو توکي پنهنجي جاءِ نه پوي.

۵۹۔ بيخود ٿي تون نماز پڙه. جيڪڏهن تون هڪئي سان نماز پڙهندين ته اها

غير شمار ٿيندي.

۶۰۔ اهو ڪير آهي جو ڪرايت ڪري ٿو؟ اهو ڪير آهي جو مراقبي ۾ ويهاري ٿو؟

۶۱۔ اهو ڪير آهي جو رکوع ۾ آڻي ٿو؟ اهو ڪير آهي جو عاجزي ڪرائي ٿو؟

۶۲۔ پاڻ کي انهي وچ ۾ ڳڻ. ڪڏهن به تون پاڻ کي وڇو نه آڻ.

۶۳۔ تون آهين ئي ڪونه مگر اهو پاڻ خدا آهي. توکان هڪدم به نه پري به نه جدا آهي.

۶۴۔ مان ۽ اسان سڀ هنڌ انهن سمجه. تون پاڻ کي ڪڏهن به وڇو نه آڻ.

۶۵۔ ڪڏهن نماز ۾ ڪڏهن سجد ۾ آهي. ڪڏهن نماز ۾ ڪڏهن نياز ۾ آهي.

۶۶۔ پاڻ وچ ۾ آڻ مگر بيخود ٿي. ته توتي الهي اسرار کي پون.

۶۷۔ ڪڏهن تسبيح پڙهي ٿو. ته ڪڏهن جڻيو مان ظاهر ٿي ٿو.

۶۸. گاهی به حبیب قشقه دارد

۶۹. بشناس بهر بناس سلطان

۷۰. این راه یقین نه سرتابی

۷۱. این جمله جهان ذات حق است

۷۲. با هستی خود هراچیز کردی

۷۳. یک دم بخدا اگر تو باشی

۷۴. دانی که بیافتم حصارا

۷۵. حاصل تو گشت راه وحدت

۷۶. آن کثرت وحدتش یکی دان

۷۷. عالم در تو توئی بسالم

۷۸. عالم هم جملگی خیال است

۷۹. هست این همه عالم خیالات

۸۰. ای مستغرق شدن بهین جا

۸۱. این جای بهیم و بیان بماند

که بر رخ خویش و همه مال

در دژه دژه او کی دان

فی الجمله منظرش بیانی

آن ذات همه صفات حق است

آن هیچ نشد چه راه بردی

بخود ز خودی مگر تو باشی

این حرف بس است آشکارا

بس سیر همی کنی بکثرت

در منزل عشق لاشکی دان

داری تو خیال این مسلم

و هم ست ولی بقیل و قال است

دانی ز کجاست این مقالات

سر پای شوند کم درین جا

دانی که هم این بر آن بماند

۶۸. ڪڏهن پيشاني تي تلڪ لڳائي ٿو. ڪڏهن منهن تي رنگ لڳائي ٿو.

۶۹. هر لباس ۾ انهيءَ بادشاهه کي سڃاڻ. ذري ذري ۾ تون هن کي هڪ ڄاڻ.

۷۰. انهيءَ يقين جي راهه کان منهن نه ڦير. ته سڀ ۾ توکي هن جو ظهور و نظارو ڇي.

۷۱. هيءُ سارو جهان انهيءَ حق جي ذات آهي. اها ذات انهيءَ حق جي صفات آهي.

۷۲. جيڪي به هستيءَ سان تون ڪنديين. ته اُن مان ڪجهه به نه بچندو اگرچہ.

ڪهڙي راهه به وٺنديين.

۷۳. جيڪڏهن هڪ ڀل تون خدا سان ملين ٿو، تون خوديءَ کان بيخودي وڃين.

۷۴. ڄاڻ ته خدا کي هٿ ڪيم. اي آشڪارا! اهي اکر تولا ڪافي آهن.

۷۵. وحدت جي راهه جيڪڏهن توکي حاصل ٿئي ته پوءِ تون ڪثرت جو سير ڪنديين.

۷۶. اها ڪثرت ۽ وحدت تون هڪ سمجه. عشق جي راهه ۾ شڪ نه آڻ.

۷۷. عالم تو ۾ آهي تون عالم ۾ آهين. اي ايمان وارا! ايهو خيال رک.

۷۸. سارو جهان خيال آهي. سمجه ته هيءُ گفتگو ۽ ڳالهه ٻوله ڪٿان ڇي ٿو؟

۷۹. سارو جهان خيال آهي ۽ وه ۽ فقط ڳالهه ٻوله آهي.

۸۰. جيڪو انهيءَ خيال ۾ گم ٿيو ته منجاسر ۽ پير گم ٿي ويندا.

۸۱. انهيءَ جاءِ تي نه جسم ۽ نه جان رهيو. سمجه ته نه هيءُ ۽ نه هو رهيو.

۸۲. این جان چگونه چون بگنجد بی همت درون برون ننگنجد
 ۸۳. من غرق شد با ب حیرت برخواست چه موج بحر وحدت
 ۸۴. من و تو شده ایم عشق دریا دریا همه شد کجاست من و ما
 ۸۵. چهل مرده بود بدست غسال دان هم تو چنان که خود درین خیال
 ۸۶. من مرده شدیم اوست زنده جنبانداو منم چون زنده

سجّل مرست تخلص "آشکار"

خاتم شد

۸۲۔ من حیرت واري جاء ۾ ڪيئن سمائجي سگهندين - انوس جو تون اندر
ٻاهر نه سمائجي سگهندين -

۸۱۔ جڏهن وحدت جي سمند جي لهر چڙهي ته مان حیرت واري درياہ ۾
غرق ٿي ويم -

۸۴۔ تون ۽ مان سڀ درياہ ۾ غرق ٿي ويو - اُهو سمورو درياہ ٿي ويو پوءِ
مان ۽ اسان ڪٿي رهياسون -

۸۵۔ جيئن مُردو غسل واري جي هٿ ۾ هوندو آهي - تيئن تون پڻ سمجه
۽ انهيءَ خيال ۾ ره -

۸۶۔ مان مئل آهيان ۽ هو بچڻو آهي - ۽ اهو بچڻو من کي هلائي ٿو -

(نوٽ) هن مثنوي ۾ چل سرمست پنهنجو تخلص ”آشڪار“ ڏيکاريو آهي

ضروري گذارش

سرتاج الشعراء شاهنشاہ عشق، منصور آخرو زمان، شاعر هفت زبان، حضرت
مچل سرمست پنشنجي، هموري وڪلام پارسي، اردو، سرائيڪي ۽ سنڌي ۾ عشق
۽ درد جي بيحد ۽ بي انتها تعريف ۽ توصيف ڪئي آهي. انهيءَ جي باوجود عشق
جي تعريف ۾ خلاصه بياض چيو آهي جو مثنوي "عشق نامه" جي نالي سان مشهور آهي
جاما ۹ نومبر ۱۹۶۲ء ۾ سنڌي معنيٰ سميت شائع ڪئي وئي آهي. هي مثنوي
"درد نامه" درد جي تعريف ۾ چيل آهي. هن قادر الڪلام شاعر پارسي ۾ ايترو شعر
چيو آهي، جو شايد ڪنهن ايراني شاعر جو به شعر نه هجي. پنهنجي مادري زبان ۾
شعر چوڻ ڪا وڏي ڳالهه نه آهي مگر قابل داد شاعر اهو ٿي سگهي ٿو جو غير مادري
زبان ۾ شعر چوي. ساري دنيا ۾ هي اقليم سخن جو تاجدار شاعر آهي جنهن ستن
ٻولين عربي، فارسي، اردو، پنجابي، هندي، سرائيڪي ۽ سنڌي ۾ لا تعداد
شعر چيو آهي. بيشڪ هن جو وجود مسعود ساري سنڌ ۽ پاڪستان لاءِ
باعث فخر ۽ ناز آهي.

سندس پارسي تصنيفات منجهان "ديوان اشڪار" مثنوي عشق نامه ۽ "مثنوي گدا نامه"
اڳ شائع ٿي رهيون آهن. هي مثنوي انهيءَ سلسلہ جو چوٿون نمبر ڪتاب آهي "مثنوي
تار نامه" سنڌي معنيٰ سميت تيار ڪئي وئي آهي جا عنقریب شائع ڪئي ويندي.
الفقر قاضي علي اڪبر درازي